

TANEL DEMİREL • **Adalet Partisi**

TANEL DEMİREL 1968 Fatsa doğumlu. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu. Siyaset Bilimi alanında University of Newcastle Upon Tyne’de yüksek lisans, Bilkent Üniversitesi’nde doktora yaptı. Halen Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde öğretim üyesidir. Türk demokrasisinin sorunları, sağ siyaset geleneği ve liberal siyaset kuramı başlıca ilgi alanlarındandır. *Türkiye’nin Uzun On Yılı: Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Darbesi* (İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2011, 2. Basım 2016) ve *Türk Siyasetini Anlamak- Yaklaşımlar Hakkında Bir Deneme* (Ankara, Liberte, 2019, 2.Basım 2020) olmak üzere iki kitabı daha vardır. Tanel Demirel aynı zamanda Liberal Düşünce Topluluğu (LDT) Yönetim Kurulu Başkanı’dır.

İletişim Yayınları 992 • Araştırma-İnceleme Dizisi 162

ISBN-13: 978-975-05-0223-1

© 2004 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1-3. Baskı 2004-2017, İstanbul

4. Baskı 2021, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Afyon mitingi, 1965

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Kerem Ünüvar

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Deve Kaldırım Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

TANEL DEMİREL

Adalet Partisi

İdeoloji ve Politika

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	9
İKİNCİ BÖLÜM	
ADALET PARTİSİ: KISA TARİHÇE	23
Kuruluş.....	23
İktidar Yılları.....	46
Parti İçi Krizler ve 12 Mart Müdahalesi.....	51
12 Mart ve Sonrası.....	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
TEMEL ÖZELLİKLER	79
Adalet Partili Olmak.....	79
Örgütsel Yapı ve Liderlik.....	107
Parti-toplum Etkileşimi: Patronaj ve Popülizm.....	117
Siyaset Anlayışı: Pragmatizm ve Siyasal Ahlak.....	131
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BATILILAŞMA, MODERNLEŞME VE KEMALİZM	145
Cumhuriyetçi Modernleşme Projesi.....	145
Cumhuriyetçi Modernleşme Projesine Yönelik Genel Eleştiriler.....	158
Laiklik.....	177
Milliyetçilik.....	196

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ, TEMEL HAK VE HÜRRIYETLER, DEVLET	219
Çoğunlukçu Demokrasi ve Milli İrade Söylemi.....	219
Temel Hak ve Hürriyetler.....	239
Devlet Anlayışı.....	258

ALTINCI BÖLÜM

EKONOMİK KALKINMA, KARMA EKONOMİ SİSTEMİ VE SOSYAL ADALET	273
Kalkınmacılık İdeolojisi.....	273
Karma Ekonomi.....	285
Ekonomik Planlama.....	302
Sosyal Adalet.....	320

YEDİNCİ BÖLÜM

SONUÇ	335
Adalet Partisi, Sağcılık ve Muhafazakârlık.....	338
Adalet Partisi ve 1960-1980 Dönemi Türkiye'si: Bir Değerlendirme.....	346
KAYNAKÇA	355

ÖNSÖZ

Her kitap gibi elinizdeki kitabın da bir hikâyesi var. Türkiye'yi 12 Eylül 1980 darbesine getiren sürecin analizini yapmayı amaçlayan doktora tezimde hedeflediğim standartlara ulaşamadığım düşüncesi bu kitabın başlangıç noktasını oluşturdu. Tezim “ampirik demokrasi teorisi” denilen yaklaşımdan fazlaca etkilenmişti ve sanki ele alınan dönem ve genel olarak Türk siyasetine ilişkin birçok canalcı noktaya gerektiği kadar temas etmekten uzaktı. Sadece belli başlı aktörlerin davranışlarını ortaya koyuyor, ancak bu davranışların gerisinde yatan sosyo-kültürel dinamikler konusunda tatminkâr açıklamalar getirmiyordu. Kabaca hissettiğim ancak ne olduğunu ifade edemediğim bu eksikliklerin üzerine gitmek için, doktora sonrası çalışmalarımı Türk siyasetinin iki esas aktörü üzerinde yoğunlaştırma fikri makul göründü. Bir yandan ordu ve siyaset ilişkileri üzerinde dururken, diğer yandan da merkez sağ hakkında araştırmalarımı derinleştirme yoluna gittim. Merkez sağın hem ideolojisini hem de zihniyet dünyası ve siyaset pratiğini ele alma, üzerinde düşünmeme izin verecek bir araştırma konusu olarak bir siyasi parti üzerine çalışmak cazip geldi. Türk sağının en büyük ve uzun ömürlü partilerinden biri olan Adalet Partisi bu iş için biçilmiş kaftandı. Sonuçta ortaya bu kitap çıktı.

Kitabın oluşumu sürecinde pek çok kişinin katkısı söz konusu. Öncelikle görüşme talebime olumlu cevap veren ve bana kendi kütüphanesini açan, 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i anmak isterim. Adalet Parti'lilerden Ferruh Bozbeyli ve Sadettin Bilgiç de bana zamanlarını ayırdılar, kendilerine müteşekkirim. Tanıl Bora, çalışmayı henüz onbeş sayfalık bir metin halinde iken gördü ve beni yazmaya teşvik etti. Sonraki aşamalarda Tanıl kitabın çeşitli taslaklarını okuyarak değerli eleştiri, yorum ve önerilerini cömertçe sunduğu gibi, kaynaklar konusunda da yardımcı oldu. Kendisinin kitaba katkısı büyüktür. Osman Aray ve Murat Kaymak taslağın tamamını okuyup görüşlerini sundular. Osman Aray'la yaptığımız sohbetler her zaman uyarıcıydı. Taslağın çeşitli bölümlerini okuyan Mehmet Yılmaz ve Birsen Demirel'in değerlendirmelerinden de faydalandım. Türker Alkan benimle kitabın temel tezlerini tartıştı ve fikirlerini ifade etti. Çankaya Üniversitesi'ndeki arkadaş grubumuz, dostluklarıyla kitap yazmanın gerektirdiği kaçınılmaz yalnızlık ve izolasyonun yıpratıcı etkilerini daha az hissetmemi sağladılar. Birlikte yenilen yemekler, ODTÜ yürüyüşleri ve çay sohbetleri olmasaydı kitabın yazımı halihazırda olduğundan daha sancılı olacaktı. Buradaki yorumların ve hataların sorumluluğunun sadece bana ait olduğunu belirterek, kitabın ortaya çıkışı sürecinde emeği geçen herkese bir kez daha teşekkür etmek isterim.

TANEL DEMIREL
Şubat 2004, Ankara

BİRİNCİ BÖLÜM
GİRİŞ

Adalet Partisi (AP) kurulduğu 1961 yılından faaliyetinin durdurulduğu 1980 yılına kadar, Türk siyasal hayatına damgasını vurmuş bir partidir. AP, 1965-1971 ve 1979-1980 yılları arasında tek başına iktidar, 1961-1962 ve 1965 Şubat-Ekim dönemlerinde küçük koalisyon ortağı ve 1975-1978 yılları arasında da koalisyon hükümetinin büyük ortağıdır. Parti iktidardan uzak kaldığı yaklaşık sekiz yıllık (1962-1965, 1971-1975, 1978-1979) devrede de anamuhalefet partisidir.¹

AP'nin Türk siyasetinde oynadığı bu önemli role mukabil, akademik dünyadan hakettiği ilgiyi gördüğünü söylemek mümkün değildir. Sherwood ve Levi'nin partinin temel özelliklerine ilişkin makaleleri² ve Cizre'nin AP-Ordu ilişkilerini

1 Süleyman Demirel, Nisan 1973-Şubat 1974 tarihleri arasında görev yapan Naim Talu hükümetinde (bkz, <http://www.tbmm.gov.tr/ambar/HB36.htm>) de AP'nin koalisyon ortağı olduğunu söylemektedir. Süleyman Demirel, *18 inci Yılında Adalet Partisi* (Ankara: Eser, 1978), 20.

2 W. B. Sherwood, "The Rise of Justice Party in Turkey", *World Politics*, 20, 1 (1967), 54-65; Avner Levi, "The Justice Party, 1961-1980", *Political Parties and Democracy in Turkey*, ed. Metin Heper ve Jacob M. Landau (Londra: I.B. Tauris, 1991). Avner Levi AP üzerine Hebrew Üniversitesi'nde bir doktora tezi de yazmıştır. YÖK dokümantasyon merkezinden ulaşabildiğimiz doktora tezlerinde ise, kayda değer bir çalışmanın yapılmadığına şahit olduk.